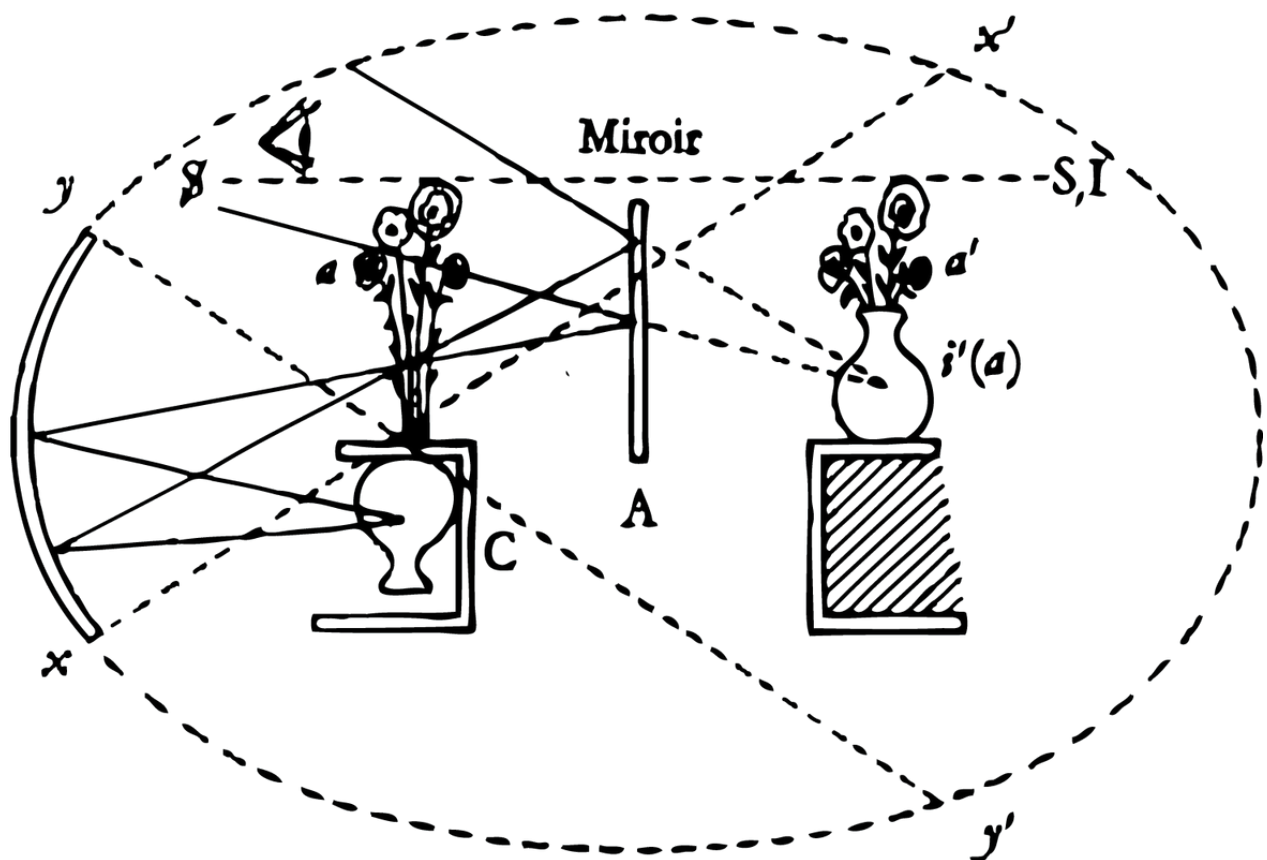

Επεξήγηση του ΟΠΤΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ του Lacan

από τον **Rolf Nemitz** - δημοσιεύτηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2012

(Μετάφραση από τα γερμανικά: Μαρία Ταλαρούγκα)

Το οπτικό σχήμα

Σχήμα 1

Το μοντέλο του αναποδογυρισμένου βάζου είναι το πιο παλιό γραφικό σχήμα του Λακάν. Το επεξεργάζεται για πολλά χρόνια. Αρχικά το χρησιμοποιεί στο σεμ. 1 του 53-54 (Τα τεχνικά γραπτά του Freud). Η δημοσιευμένη εκδοχή του στο άρθρο του Lagache αποτελεί μόνο ενδιάμεσο σταθμό. Το σχήμα θα το τροποποιήσει αργότερα κυρίως στο σεμ. 10 Το άγχος, του 62-63.

Τα πιο σημαντικά στοιχεία του σχήματος είναι:

- Το μάτι με τον χαρακτηρισμό $\$$ (επάνω αριστερά)
- το βάζο που στέκεται όρθιο στα δεξιά με τον χαρακτηρισμό $i'(a)$
- το σημείο I (πάνω δεξιά)

§ είναι για το ομιλόν Υποκείμενο, το οποίο λόγω της ομιλίας μαρκάρεται μέσω του ασυνειδήτου

i'(a) είναι η σύντμηση για το (φαντασιακό) ιδεώδες εγώ (moi ideal)

I είναι το σύμβολο για το (συμβολικό) Ιδεώδες του εγώ (ideal du moi)

Το οπτικό σχήμα δείχνει ότι:

1. η σχέση του Υποκειμένου § προς το ιδεώδες εγώ i'(a) διαμεσολαβείται από την σχέση του με το Ιδεώδες του εγώ (I).
2. Η αλλαγή της σχέσης προς το ιδεώδες εγώ πρέπει να περάσει στην ψυχαναλυτική θεραπεία από την αναδόμηση του ιδεώδους του εγώ.
3. Το Φαντασιακό μπορεί να αλλάξει μέσω της ομιλίας.
4. Υπάρχει κάτι που δεν μπορεί να συλληφθεί ακόμα και μ' αυτόν τον τρόπο: η ανάποδη θέση του πραγματικού βάζου: το Πραγματικό

Στο σεμινάριο 9 του 1961-62 "η Ταύτιση" η κυρίως σκέψη, που θέτει επί σκηνής το οπτικό σχήμα είναι ότι με αφετηρία το ιδεώδες του Εγώ στην ψυχαναλυτική θεραπεία η ναρκισσιστική τάση αναδιοργανώνεται. Το Συμβολικό παρεμβαίνει στο Φαντασιακό.

Ο μηχανισμός (der Apparat)

Το σχήμα θέτει τα ακόλουθα στοιχεία σε σχέση μεταξύ τους :

-Έναν σφαιρικό καθρέφτη, δηλ. έναν κοίλο καθρέφτη.

-Έναν επίπεδο καθρέφτη. Ο επίπεδος καθρέφτης είναι απέναντι από τον κοίλο καθρέφτη και λέγεται στην εικόνα *miroir*. Επιπροσθέτως φέρει το γράμμα A.

-Μπροστά από τον κοίλο καθρέφτη βρίσκεται ένα κουτί (C). Το μέσο σημείο της πάνω του πλευράς βρίσκεται στο κέντρο του κοίλου καθρέφτη και είναι ανοιχτό προς τον κοίλο καθρέφτη.

-Μέσα στο κουτί βρίσκεται ανάποδα ένα βάζο.

-Πάνω στο κουτί βρίσκεται μια ανθοδέσμη που σημειώνεται με a.

-Και τέλος, υπάρχει και ένας παρατηρητής. Παριστάνεται με ένα μάτι, θέση §. Η θέση του παρατηρητή είναι πάνω, στην άκρη του κοίλου καθρέφτη και τοποθετείται έτσι ώστε να κοιτάζει τον επίπεδο καθρέφτη.

-Ο χώρος δεξιά, δίπλα στον επίπεδο καθρέφτη έχει διπλή λειτουργία. Σ' αυτόν τον χώρο δεξιά, παριστάνεται το τι βλέπουμε στον καθρέφτη.

(Σε κάποια σημεία - στο έργο του Λακάν - όμως δείχνει και τον πραγματικό χώρο **πίσω** από τον καθρέφτη, σαν να γυρίζει κανείς γύρω γύρω απ' τον καθρέφτη).

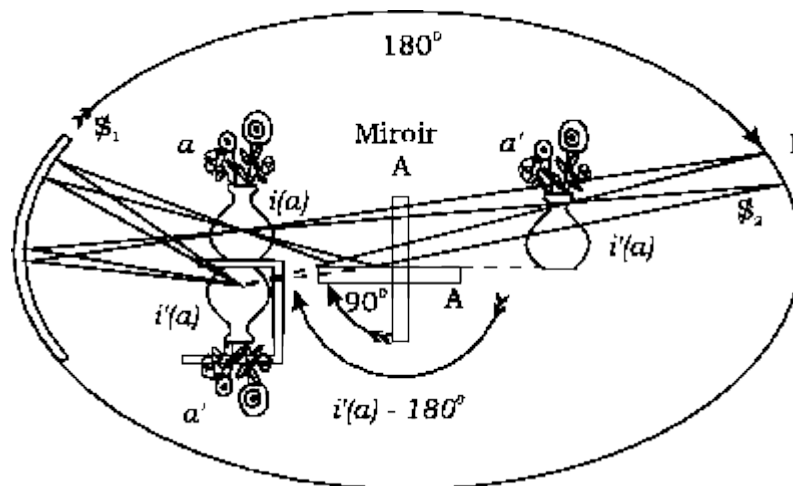
Η κλίση του επιπέδου καθρέφτη είναι μεταβλητή.

Ως επί τω πλείστον ο επίπεδος καθρέφτης περιγράφεται από τον Lacan σαν ένας συνηθισμένος καθρέφτης, σε ένα σημείο ως μονόδρομος καθρέφτης, ο οποίος αν τον παρατηρήσει κανείς από πίσω – από το σχήμα δεξιά – είναι διάφανος, ούτως ώστε μέσα και διαμέσου του καθρέφτη να βλέπει την ανθοδέσμη.

Πραγματική εικόνα

Το σχήμα σκηνοθετεί ένα τεχνικό τρικ. Το τρικ βασίζεται στο ότι ο σφαιρικός καθρέφτης παράγει μια *πραγματική εικόνα* του κρυμμένου πραγματικού αντικειμένου, δηλ. μια *πραγματική εικόνα* του βάζου. Η *πραγματική εικόνα* (όρος της γεωμετρικής οπτικής) είναι οπτικό εφέ, το οποίο – υπό ορισμένες συνθήκες – θεωρείται από τον παρατηρητή ως πραγματικό αντικείμενο. Αυτή η αυταπάτη χρησιμοποιείται από τους μάγους όταν μαγεύουν έναν τίγρη επι σκηνής.

Το σχήμα είναι δύσκολο να κατανοηθεί, λόγω του ότι η *πραγματική εικόνα* του βάζου δεν απεικονίζεται.

Σχήμα 3

Στο σχήμα 3 η *πραγματική εικόνα* του βάζου έχει την σημείωση $i(a)$. Το ότι δεν υπάρχει στο σχήμα 1 δείχνει ότι η *πραγματική εικόνα* για τον παρατηρητή είναι κρυμμένη από την ανθοδέσμη.

Οι δύο γραμμές που ξεκινούν από την κοιλιά του ανάποδου βάζου και συναντούν τον κοίλο καθρέφτη και από κει τρέχουν για να συναντηθούν στα κλαδιά της ανθοδέσμης, αποδίδουν την πορεία των ακτινοβολιών, μέσω των οποίων δημιουργείται η *αυταπάτη της πραγματικής εικόνας*.

Η *πραγματική εικόνα* προκύπτει στο σημείο όπου οι ακτίνες συναντιούνται πάνω στο ύψος των κλαδιών. Οι ακτίνες που ξεκινούν από τα κλαδιά και πέφτουν στον επίπεδο καθρέφτη, δείχνουν ότι η *πραγματική εικόνα* του βάζου αντανακλάται στον επίπεδο καθρέφτη. Η αυταπάτη του ανάποδου βάζου είναι ορατή μόνο σ' ένα ορισμένο πεδίο, στον κώνο, ο οποίος οριοθετείται με τις γραμμές $x-x'$ και $y-y'$.

Το βλέμμα του παρατηρητή έχει άμεση πρόσβαση στην ανθοδέσμη και στον επίπεδο καθρέφτη. Το κουτί είναι κρυμμένο γι' αυτόν από την ανθοδέσμη. Το πραγματικό βάζο και η *πραγματική εικόνα* του βάζου είναι γι' αυτόν μη ορατές. Ακόμη και τον κοίλο καθρέφτη δεν μπορεί να τον δει, μιας και η θέση του ματιού του είναι στο χείλος του κοίλου καθρέφτη και κοιτά έξω απ' αυτόν.

Πραγματικές εικόνες αντανακλώνται από καθρέφτες.

Στο οπτικό σχήμα του Lacan αναδύεται η *πραγματική εικόνα* του ανάποδου βάζου – $i(a)$ – η οποία πιάνεται από τον επίπεδο καθρέφτη A. Προυπόθεση γι' αυτό το καθρέφτισμα είναι ο επίπεδος καθρέφτης να είναι τοποθετημένος στον κώνο $x-x'$ και $y-y'$.

Ο παρατηρητής, το μάτι, βλέπει στον επίπεδο καθρέφτη αυτό που στο σχήμα απεικονίζεται δεξιά απ' αυτόν τον καθρέφτη: ένα όρθιο βάζο πάνω σ' ένα κουτί που εμπεριέχει λουλούδια.

Αυτό το βάζο που φαίνεται στον καθρέφτη φέρει τον χαρακτηρισμό $i'(a)$ και η ανθοδέσμη που βλέπουμε στον καθρέφτη τον χαρακτηρισμό a' .

Η γραμμή που βρίσκεται πάνω πάνω είναι για την δυνητικότητα (Virtualität) αυτών των entitäten, δηλ. γι' αυτό για το οποίο πρόκειται στις καθρεφτικές εικόνες (αντανακλάσεις).

Δεξιά από τον επίπεδο καθρέφτη υπάρχει το σημείο S, I.

Δείχνει τον δυνητικό (εικονικό) παρατηρητή, δηλ. το σημείο πίσω από τον καθρέφτη από το οποίο το αντικείμενο (δηλ. το βάζο με τα λουλούδια) θα αναπαρίστατο όπως εμφανίζεται στον καθρέφτη (ανεξάρτητα από την μεταβλητότητα της κλίσης του καθρέφτη)¹.

---

1. Αν, για παράδειγμα καθρεφτίζεται στον επίπεδο καθρέφτη μία μπάλα, η οποία είναι μισή άσπρη και μισή μαύρη και είναι έτσι γυρισμένη ώστε η εικόνα της στον καθρέφτη να φαίνεται όλη άσπρη, ο πραγματικός παρατηρητής που κοιτάει απ ευθείας την μπάλα βλέπει ένα μισό άσπρο και μισό μαύρο αντικείμενο, αλλά στον καθρέφτη βλέπει ένα ολόασπρο αντικείμενο.

Αν κοιτάξουμε από την θέση του πραγματικού παρατηρητή το σημείο του δυνητικού παρατηρητή μπορεί να κρύβεται από τον καθρέφτη ή να βρίσκεται έξω από τον καθρέφτη. Στο σχήμα του αναποδογυρισμένου βάζου (στο οπτικό σχήμα) το σημείο του δυνητικού παρατηρητή βρίσκεται για τον πραγματικό παρατηρητή έξω από τον καθρέφτη.

Γι' αυτόν το λόγο υπάρχει η διακεκομμένη οριζόντια γραμμή μεταξύ S και S' : εάν ο πραγματικός παρατηρητής (το μάτι S') τοποθετείται από πάνω απ' αυτήν τη γραμμή, το σημείο του δυνητικού παρατηρητή (S, I) βρίσκεται έξω από τον καθρέφτη που κοιτάει ο πραγματικός παρατηρητής.

Για να αντιληφθεί ο παρατηρητής την αυταπάτη του αναποδογυρισμένου βάζου στον επίπεδο καθρέφτη, πρέπει το σημείο του δυνητικού παρατηρητή να βρίσκεται στον κώνο, στον οποίο είναι ορατή η αυταπάτη (οι γραμμές $x-x'$, $y-y'$).

Ο πραγματικός παρατηρητής εν τούτοις δεν πρέπει να σταθεί σε αυτό το πεδίο, μπορεί να καταλάβει την αυταπάτη με την βοήθεια του επίπεδου καθρέφτη πλευρικά (από την άκρη).

Η κλίση του επίπεδου καθρέφτη είναι μεταβλητή. Όταν μετατίθεται η κλίση, αλλάζει το σημείο του δυνητικού παρατηρητή.

Αυτό που βλέπει ο παρατηρητής στον καθρέφτη – είτε δημιουργείται γι' αυτόν η αυταπάτη του ανάποδου βάζου είτε όχι – εξαρτάται από δύο μεταβαλλόμενα μεγέθη: από την κλίση του καθρέφτη και από την δική του θέση απέναντι στον καθρέφτη.

Οι αντιστοιχίες

Το σχήμα μπορεί να διαβαστεί με διαφορετικούς τρόπους

1. σαν μοντέλο για την δομή του ψυχικού μηχανισμού
2. σαν μοντέλο για την ανάπτυξη του Υποκειμένου
3. σαν μοντέλο για την ψυχαναλυτική εργασία, για την κλινική.

Το σχήμα κατασκευάζει επίσης και συνδέσεις ανάμεσα σ' αυτές τις τρεις εκδοχές.

Το μάτι είναι εκεί για το διαιρεμένο (αποκλεισμένο) Υποκείμενο, *sujet barre*. Παριστάνεται μ ένα διεγραμμένο S , ένα S που έχει πάνω του μια μπάρα: $\$$.

Αν υποθέσουμε ότι ο καθρέφτης είναι ένα μονόδρομο τζάμι-επιφάνεια τότε στον πραγματικό χώρο πίσω απ τον καθρέφτη υπάρχει μια γραμμή ξεκινώντας απ την οποία ο πραγματικός παρατηρητής και διαμέσου του καθρέφτη θα αντιλαμβανόταν την μπάλα ως εξ' ολοκλήρου άσπρο αντικείμενο, και ανάλογα με την απόσταση, θα είχε και διαφορετικό μέγεθος.

Σ' αυτήν τη γραμμή υπάρχει ένα σημείο από το οποίο βλέπει την μπάλα στο ίδιο μέγεθος, όπως ο παρατηρητής από την άλλη μεριά του καθρέφτη. Αυτό το σημείο είναι το σημείο του δυνητικού (virtuell) παρατηρητή.

(Το μάτι δεν είναι σε καμία περίπτωση εκεί για το οράν).

Το \$ δεν είναι το άτομο, δεν είναι το πρόσωπο, ούτε ο άνθρωπος, είναι εκείνη η μορφή της υποκειμενικότητας, της οποίας την υπόθεση και την επανοικοδόμηση αποσκοπεί η ψυχανάλυση. Το Υποκείμενο είναι αποκλεισμένο από ένα συγκροτητικό κομμάτι του, από το ασυνείδητο και γι' αυτό είναι διχασμένο – ενώ μιλάει δεν λέει μόνο αυτά που θέλει να πει. Μιλάει επίσης, με τα συμπτώματά του τις παραδρομές, τα ονειρά του και σε ένα δεύτερο επίπεδο, στο οποίο εμφανίζει εκδηλώσεις που δεν τις καταλαβαίνει.

Όπως η συνειδητή ομιλία απευθύνεται σε έναν παραλήπτη (ομιλητή η ακροατή), έτσι και η ασυνείδητη ομιλία σύμφωνα με τον Λακάν απευθύνεται σε έναν Άλλον.

Το Υποκείμενο του ασυνείδητου είναι ένα ερώτημα: μ' αυτό το ερώτημα αντιδρά το Υποκείμενο στις αινιγματικές παραγγελίες και απαγορεύσεις του Άλλου.

Το κουτί παριστάνει το σώμα.

Και το **αντίστροφο βάζο** με το άνοιγμα προς τα κάτω? Ο Lacan δεν λέει τίποτα γι' αυτό. Το συμπεραίνουμε όμως. Η αντίστροφη θέση του πραγματικού βάζου είναι ό,τι δεν εμφανίζεται στον καθρέφτη, αυτό που δεν αναπαριστάται ούτε στο Συμβολικό (στον καθρέφτη A) ούτε στο Φαντασιακό (ως εικόνα του άλλου, $i'(a)$).

Έτσι, το πραγματικό βάζο, στο μέτρο που έχει το άνοιγμα προς τα κάτω, είναι **το Πραγματικό**. Το Πραγματικό είναι αυτό που αντιστέκεται στο Συμβολικό και δεν μπορεί να αντιπροσωπευθεί φαντασιακά.

Η *πραγματική εικόνα* του βάζου, αν μπορούσε να σημειωθεί θα έφερε τον χαρακτηρισμό $i(a)$ -σχ. 3. Αυτό παραπέμπει στο Φαντασιακό. Η σύντμηση $i(a)$ στο οπτικό σχήμα είναι το ιδεώδες εγώ (moi ideal). Παραπέμπει στην εικόνα του άλλου (image de l' autre) και από κει στην γέννηση του ιδεώδους εγώ, μέσω ταύτισης με την εικόνα του συνανθρώπου, η οποία μας παρουσιάζει την δική μας εικόνα ως μορφή, ως ολότητα. Αυτή η ταύτιση μας πάει πίσω στην ταύτιση με την εικόνα του εαυτού μας, ως την πιο αρχαϊκή μορφή του ιδεώδους εγώ. Ο Lacan εδώ ανασυγκροτεί την θέση του Freud ότι το Εγώ είναι η προβολή μιας επιφάνειας. (σεμ. 1, σεμ 2)

Το ιδεώδες εγώ, το βασικό υπόστρωμα του Εγώ, γεννιέται από την προβολή της επιφάνειας ενός σώματος, έτσι όπως γεννιέται η *πραγματική εικόνα* του βάζου από την προβολή της επιφάνειας του βάζου με την βοήθεια του κοίλου καθρέφτη.

Η *πραγματική εικόνα* του βάζου είναι αναποδογυρισμένη. Στην φαντασιακή εκπροσώπηση το Πραγματικό παραγνωρίζεται.

Ο **κοίλος καθρέφτης** είναι για τον φλοιό του εγκεφάλου (cortex). Ο Lacan υποθέτει, ο φλοιός είναι η έδρα της λειτουργίας να οργανώνει ερεθίσματα αντιληπτικά σε εικόνες και να τα επενδύει συναισθηματικά. (Σεμ 1,+)

Η **ανθοδέσμη** είναι για τα αντικείμενα, πόθους, ορμές και τάσεις: για το Πραγματικό (σεμ.1). Η ανθοδέσμη έχει το σύμβολο a – εκείνα τα χρόνια που φτιάχτηκε το οπτικό μοντέλο, το a είναι σε εξέλιξη.

Στο σεμινάριο 6 ('Η επιθυμία και η ερμηνεία της', 1958-59) το αντικείμενο της επιθυμίας, είναι το αντικείμενο στην θεμελιακή φαντασίωση: σχηματίζει ένα υποκατάστατο γι' αυτό που κλάπηκε από το Υποκείμενο στην συσχέτισή του με την γλώσσα (σεμ.6, σελ. 366 Miller). Σ' αυτήν την χρονική στιγμή για τον Lacan υπάρχουν τρία είδη αντικειμένων επιθυμίας: τα προγεννητήσια αντικείμενα, ο φαλλός και η τρέλλα/το παραλήρημα (σεμ.6, σελ. 452 f. Miller). Το 1961, την στιγμή της δημοσίευσης της εισήγησης του Lagache, το αντικείμενο της επιθυμίας είναι το μερικό αντικείμενο.

Το ιδεώδες εγώ $i(a)$ αντιπροσωπεύεται από το βάζο, από το δοχείο και το αντικείμενο a από την ανθοδέσμη.

Μ' αυτό υπονοείται ίσως ότι η διαφορά μεταξύ του εγώ και των πραγματικών αντικειμένων, στο σχήμα αυτό βασίζεται στο μέσα και το έξω.

Η μη απεικονισμένη *πραγματική εικόνα* του βάζου περικλείει την πραγματική ανθοδέσμη. Το ιδεώδες εγώ, που εν τέλει ανάγεται στην εικόνα του καθρέφτη αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο τα αντικείμενα γίνονται αντιληπτά.

Η *πραγματική εικόνα* που παράγεται από τον κοίλο καθρέφτη είναι καλυμμένη για τον παρατηρητή από την ανθοδέσμη. Η *πραγματική εικόνα* του βάζου δεν απεικονίζεται.

Το βάζο είναι εκεί για το ιδεώδες εγώ που δεν είναι προσβάσιμο για το υποκείμενο. Αποτελείται από "φυλακίσεις σε φαντασιακές καθηλώσεις οι οποίες στην συμβολική εξέλιξη της ιστορίας του δεν μπόρεσαν να τροποποιηθούν, πράγμα που σημαίνει ότι ήταν τραυματικές" (σεμ.1)

Ο **επίπεδος καθρέφτης** εκπροσωπεί τον συμβολικό μεγάλο Άλλο (A).

Ο μεγάλος Άλλος είναι ο παραλήπτης του ομιλούντος υποκειμένου σε μια ορισμένη λειτουργία, δηλ. ως τόπος στον οποίο το υποκείμενο συναντά το ήδη υπάρχον σύστημα της γλώσσας και την συμβολική τάξη που έχει ιδρυθεί πάνω σ' αυτό το σύστημα (τόπος των σημαινόντων). Αυτό το σύστημα μπαίνει στο παιχνίδι σε κάθε ομιλία και οι σημασιολογικές επιπτώσεις αυτού του συστήματος δεν μπορούν να τεθούν υπό έλεγχο από την πρόθεση του ομιλούντος ή του παραλήπτη.

Στην θεραπευτική ερμηνεία του σχήματος ο επίπεδος καθρέφτης είναι εκεί προ πάντων για την θέση του αναλυτή, στην λειτουργία του να είναι για τον αναλυόμενο ο Άλλος της ομιλίας, δηλ. εκείνος στον οποίο απευθύνεται - ένας ακροατής - ο οποίος περιστασιακά απαντά.

Ο επίπεδος καθρέφτης στο οπτικό σχήμα δεν εκπροσωπεί σε καμία περίπτωση το Φαντασιακό, όπως θα έμοιαζε με το στάδιο του καθρέφτη που επινόησε ο Lacan, ακριβώς όπως και το μάτι δεν είναι εκεί για το οράν.

Η θέση του ματιού σε σχέση με τον επίπεδο καθρέφτη είναι εκεί για την **θέση του ομιλούντος υποκειμένου σε σχέση με τον μεγάλο Άλλο**, για την όποια θέση που παίρνει το ομιλούν υποκείμενο σε σχέση με την συμβολική τάξη, δηλ. την σχέση της ομιλίας με το ήδη υπάρχον σύστημα της γλώσσας.

Κάτω από το υποκείμενο (κάτω από το μάτι) μπορούμε να φανταστούμε μια υποκειμενικότητα που συνίσταται στο να λαμβάνει ορισμένα αιτήματα από τον Άλλον και στο να διατυπώνει το ίδιο αιτήματα, τα οποία δεν έχουν ενδιαφέρον παρά στο μέτρο που ορισμένες επιθυμίες αποκόπτονται μέσω των αιτημάτων, και είναι ακριβώς αυτές που ματαιώνονται.

Σε μια ψυχανάλυση ο ασθενής απευθύνει στον αναλυτή το αίτημα να γίνει καλά ή να αποκτήσει γνώση. Μέσω τέτοιων αιτημάτων ο αναλυτής έρχεται στην θέση του Άλλου (θέση του γλωσσικού και πολιτισμικού κώδικα, π.χ. αυτός ξέρει να διαχωρίσει το νορμάλ από το παθολογικό, πως να μιλάει σωστά και ποιά είναι η σωστή γνώμη). Ο ασθενής (αν δεν είναι ψυχωτικός) απευθύνει στον αναλυτή και το αίτημα της αγάπης του, για παράδειγμα με την μορφή της απαίτησης να είναι κάθε ώρα προσβάσιμος. Ως παραλήπτης του αιτήματος αγάπης ο αναλυτής είναι το αντικείμενο της μεταβίβασης.

Την κλίση του καθρέφτη την διατάζει η φωνή του άλλου. (σεμ.1, σελ. 181) Εδώ δεν είναι η φωνή ως μερικό αντικείμενο – αυτό θα το αναπτύξει ο Lacan αργότερα, στο σεμ. 10, (Το άγχος, 1962-63). Υποθέτουμε πως ο Lacan εννοεί την ομιλία του Άλλου, τον τρόπο που απαντάει ή που θέτει ερωτήσεις.

Ο αναλυτής πρέπει να διαφεύγει των αιτημάτων του αναλυομένου. Οφείλει να είναι ένας καθρέφτης χωρίς επιφάνεια, πάνω στον οποίο τίποτα δεν αντανακλάται (κι αυτό εκπροσωπείται στο οπτικό σχήμα με την αλλαγή κλίσης του καθρέφτη. Η αλλαγή της κλίσης του καθρέφτη μέσω της φωνής οδηγεί στο να γίνονται ορατά διαφορετικά αντικείμενα μέσα σ' αυτόν. Αυτό είναι για να μας πει ότι σε μια ψυχαναλυτική θεραπεία έρχονται στο παιχνίδι οι πιο διαφορετικές φάσεις εξέλιξης της libido και μαζί μ' αυτήν και τα αντικείμενά της: η επιθυμία μπορεί να εμφανιστεί με την μορφή πολύμορφων-διαστροφικών μερικών ορμών, οι οποίες στρέφονται στα επονομαζόμενα μερικά αντικείμενα, όπως και με την σχέση της με τον φαλλό).

Η εικόνα που απεικονίζεται δεξιά, αυτή που είναι ορατή για τον παρατηρητή στον επίπεδο καθρέφτη – για το υποκείμενο μέσω της διαμεσολάβησης της γλώσσας – αποτελείται από τον συνδιασμό δύο δυναμικών εικόνων, δύο

αντανακλάσεων. Η εικόνα συντίθεται από το a' , ως η **δυνητική εικόνα του πραγματικού αντικειμένου**, δηλ. η αντανάκλαση της πραγματικής ανθοδέσμης και από το $i'(a)$, ως η **δυνητική εικόνα του ιδεώδους εγώ**, δηλ. από την αντανάκλαση στον καθρέφτη της *πραγματικής εικόνας* του βάζου.

Η γραμμή μετά το a , τόπον τινά μετά το i μέσω της οποίας μετατρέπονται σε a' και i' παραπέμπει στον δυνητικό χαρακτήρα αυτών των μεγεθών, με άλλα λόγια πρόκειται για αντανακλάσεις (καθρεφτικές εικόνες) που διαμεσολαβούνται από τον Άλλον, από το γλωσσικό σύστημα. Η δυνητική εικόνα εδώ σημαίνει την **λεκτικοποίηση**.

Σε μια ανάλυση πρόκειται μεταξύ άλλων και για το ότι το Υποκείμενο αποκτά μια πρόσβαση στις τραυματικές φαντασιακές του καθηλώσεις (στο $i(a)$) και στις σχέσεις αντικειμένων που μαρκάρονται απ' αυτές τις καθηλώσεις (στο a). Αυτήν την πρόσβαση την καθιστά δυνατή η ομιλία και αυτή η ομιλία διεξάγεται με την διαμεσολάβηση του αναλυτή, που εδώ βρίσκεται στην θέση του Άλλου (του καθρέφτη). "Μέσω της λεχθείσας αποδοχής της ιστορίας του το υποκείμενο βρίσκεται στον δρόμο της συνειδητοποίησης του ακρωτηριασμένου του φαντασιακού" όπου ενομολογεί την ίδια του την ιστορία σε πρώτο πρόσωπο" (σεμ.1).

Το Συμβολικό (ο επίπεδος καθρέφτης) βρίσκεται σε σχέση με το Φαντασιακό (δηλ. την ανθοδέσμη και την εικόνα της ανθοδέσμης στο βάζο) αλλά και με το Πραγματικό (το πραγματικό βάζο με το άνοιγμα προς τα κάτω).

Το οπτικό σχήμα είναι μια πρώιμη προσπάθεια να παρασταθεί σε μια τοπική η σχέση του Συμβολικού με το Φαντασιακό και το Πραγματικό.

Τα γράμματα **S** και **I** (επάνω δεξιά) αναφέρονται στο ίδιο σημείο. Αντιπροσωπεύουν την εικόνα του (δυνητικού, Μ.Τ.) παρατηρητή στον επίπεδο καθρέφτη, δηλ. το πως το υποκείμενο εμφανίζεται στον Άλλον, στην γλώσσα.

Το γράμμα **S** εκπροσωπεί το **δυνητικό υποκείμενο**, δηλ. το υποκείμενο όπως εμφανίζεται στον καθρέφτη του Άλλου, στον καθρέφτη της γλώσσας.

Το **I** είναι για το **Ιδεώδες του εγώ**. Το ότι σημειώνεται με κεφαλαία σημαίνει ότι ανήκει στο Συμβολικό. Το ότι είναι δίπλα δίπλα σηματοδοτεί ότι το υποκείμενο συγκροτείται ως φορέας του Ιδεώδους του εγώ.

Το S είναι για το υποκείμενο στο μέτρο που εμφανίζεται μέσα στην γλώσσα.

Για τον Lacan το υποκείμενο δεν είναι σε καμία περίπτωση ταυτόσημο με τις γλωσσικές εκδηλώσεις του. Στην γλώσσα το υποκείμενο έχει πρόσβαση μόνο στα αιτήματά του και όχι κατ'ευθείαν στην επιθυμία του. Η πρόσβαση στο υποκείμενο μέσω της γλώσσας είναι προβληματική, αλλά αυτός είναι ο δρόμος στον οποίο βασίζεται η ψυχανάλυση.

Το σημείο, απ' όπου μιλάει το υποκείμενο είναι το **Ιδεώδες του εγώ**.

Το Ιδεώδες του εγώ γεννιέται επειδή το υποκείμενο επιθυμεί μητέρα ή πατέρα, αυτή η επιθυμία διατυπώνεται ως αίτημα και το αίτημα αποκρούεται. Το υποκείμενο διεργάζεται αυτήν την απόκρουση μέσω της ταύτισης: παίρνει από το αντικείμενο της επιθυμίας ένα σημαίνον, το οποίο το θέτει στην θέση του: το Ιδεώδες του εγώ. Το Ιδεώδες του εγώ του λέει, τι είναι να είσαι ένας άντρας ή μια γυναίκα.

Η μεταμόρφωση του Άλλου σε σημαίνον έγκειται στο ότι το υποκείμενο παίρνει απ' αυτόν εμβλήματα της παντοδυναμίας του, στο ότι αντιγράφει απ' αυτόν ένα "μοναδιαίο χαρακτηριστικό" (Ψυχολογία των μαζών....Freud)

Το ιδεώδες του εγώ βασίζεται σε μια αυταπάτη, πάει χέρι χέρι με την παραγνώριση του ότι ο Άλλος δεν είναι σε καμία περίπτωση παντοδύναμος, αλλά είναι και κείνος ένα αποκλεισμένο/διεγραμμένο υποκείμενο, που υπόκειται και εκείνο στην απώθηση και στην επιστροφή του απωθημένου και το οποίο κάτι "λέει" με συμπτώματα, παραπραξίες, τικ κλπ., για τα οποία δεν γνωρίζει.

Το S και το I αναφέρονται στο ίδιο σημείο. **Το Ιδεώδες του εγώ είναι μια μεταφορά, μια υποκατάσταση.** Υποκαθιστά τον σημαίνον του υποκειμένου. Θα μπορούσαμε να το σημειώσουμε και με I/S όπου η κάθετος θα διαβαζόταν σαν ένα είδος γραμμής κλάσματος. Το I πάνω από το S. Το σημείο S,I βρίσκεται στο εσωτερικό του κώνου που σημειώνεται με τις γραμμές $x-x'$ και $y-y'$. Αυτό σημαίνει ότι το εμφανιζόμενο μέσα στην γλώσσα υποκείμενο είναι σ' εκείνον τον τόπο, εκ του οποίου δημιουργείται γ' αυτό η αυταπάτη – η αυταπάτη διαμεσολαβείται μέσω της γλώσσας, δηλ. μέσω του επίπεδου καθρέφτη: η κάλυψη (ετεροδύνωση) του πραγματικού αντικειμένου (a') με την φανταστική εικόνα ($i'(a)$).

Το καίριο σημείο του οπτικού σχήματος έγκειται στο ότι η σχέση μεταξύ του ιδεώδους εγώ και του αντικειμένου της επιθυμίας ρυθμίζεται από την θέση του Ιδεώδους του εγώ.

Η φανταστική ταύτιση (και μ' αυτήν και η σχέση αντικειμένου) καθορίζεται από την συμβολική ταύτιση. Η πρόσβαση στο Ιδεώδες του εγώ πάλι ρυθμίζεται από το σύστημα της γλώσσας, δηλ. μέσω του Άλλου, για παράδειγμα από το λεξιλόγιο που έχει κατακτηθεί και επίσης και από την θέση του υποκειμένου.

Αν ο παρατηρητής θέλει να συλλάβει τον εαυτό του στον καθρέφτη, δηλ. αν το υποκείμενο μέσω της ομιλίας θέλει να βρει πρόσβαση στις συμβολικές του ταυτίσεις, για να μειώσει την εξάρτηση από τις εσωτερικευμένες εξουσιαστικές φιγούρες (Autoritäten), με απλά λόγια, για να βρει σε τελική ανάλυση τι θέλει το ίδιο, τότε η πρέπει να αλλάξει την θέση του, η πρέπει ο κάθετος καθρέφτης να αλλάξει κλίση. Ακριβώς αυτό συμβαίνει σε μια ανάλυση.

Ο στόχος της ψυχαναλυτικής θεραπείας έγκειται στο ότι το υποκείμενο ανασυγκροτεί την επίδραση που έχει το Ιδεώδες του εγώ πάνω του. Εδώ είναι αναγκαίο το υποκείμενο να αναλάβει το Ιδεώδες του εγώ (το οποίο βρίσκεται στην βάση της μεταβίβασης) σαν δικό του, να το αφομοιώσει στην ομιλία του, κατά έναν τρόπο να μεταβεί στην μεριά που βρίσκεται το Ι.

Από αυτήν την θέση, αν ο καθρέφτης γυριστεί, ο παρατηρητής μπορεί να δει ότι το βάζο είναι μόνο η αντανάκλαση μιας πραγματικής εικόνας. Απ' αυτήν την θέση το υποκείμενο έχει πρόσβαση στο ότι η ολότητα, το ενιαίο του εγώ είναι μια ψευδαισθητική (ψευδής) εικόνα και ότι απ' αυτήν την ψευδή εικόνα είναι που οργανώνει τις σχέσεις του με τα αντικείμενα.

Αυτήν την θέση μπορεί να την κατακτήσει μόνο στο μέτρο που ο αναλυτής σταματά να είναι γι' αυτόν ο Άλλος που εγγυάται την αλήθεια (όταν ο καθρέφτης αλλάζει κλίση) αποδεχόμενος ότι κι ο Άλλος είναι ένα φραγμένο, διαιρεμένο υποκείμενο (βλ. σχ. 3).

Το οπτικό σχήμα του Freud

Στο τελευταίο κεφάλαιο της "ερμηνείας των ονείρων" ο Freud συγκρίνει τον ψυχικό μηχανισμό με μικροσκόπιο ή με ένα τηλεσκόπιο και ενδεχομένως ο Lacan να επηρεάστηκε ως προς το δικό του οπτικό σχήμα.

Ο Freud εικονογραφεί σ' αυτό το απόσπασμα τον ψυχικό μηχανισμό με το ακόλουθο διάγραμμα, όπως και με μερικές τροποποιήσεις του:

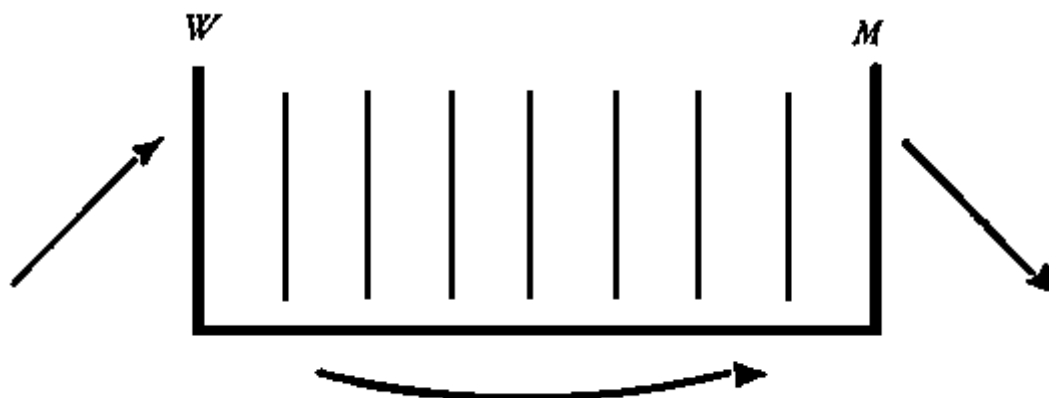

Fig. 1

Ανάγει τον οπτικό μηχανισμό εδώ σαφώς στο ότι τα υλικά από τα οποία αποτελείται (το σύστημα των φακών και οι ιδεατές τοποθεσίες) έχουν μια ακολουθία και ότι κινούνται σε ορισμένη κατεύθυνση σύμφωνα με την κίνηση του φωτός.

Στον ψυχικό μηχανισμό, στο φως αντιστοιχεί η διέγερση και στα συστήματα του οπτικού μηχανισμού αντιστοιχούν οι ψυχικές "αρχές" (Instanzen) ή "συστήματα".

Σύμφωνα μ' αυτά το διάγραμμα διαβάζεται ως εξής:

Τα τόξα εκπροσωπούν την διέγερση και την κατεύθυνσή της, αναλογικά με το φως που διατρέχει μια κατεύθυνση.

Οι κάθετες γραμμές εκπροσωπούν τα ψυχικά συστήματα του ψυχικού μηχανισμού, ανάλογως όπως τα συστήματα των φακών και των ιδανικών τοποθεσιών του οπτικού μηχανισμού.

Εάν τα οπικά σχήματα του Freud έχουν το στάτους μιας μεταφοράς, αλλά δεν αντιπροσωπεύουν την "ίδια την δομή", τότε αυτό ισχύει σίγουρα και για το οπτικό σχήμα του Lacan, για το σχήμα του αναποδογυρισμένου βάζου.

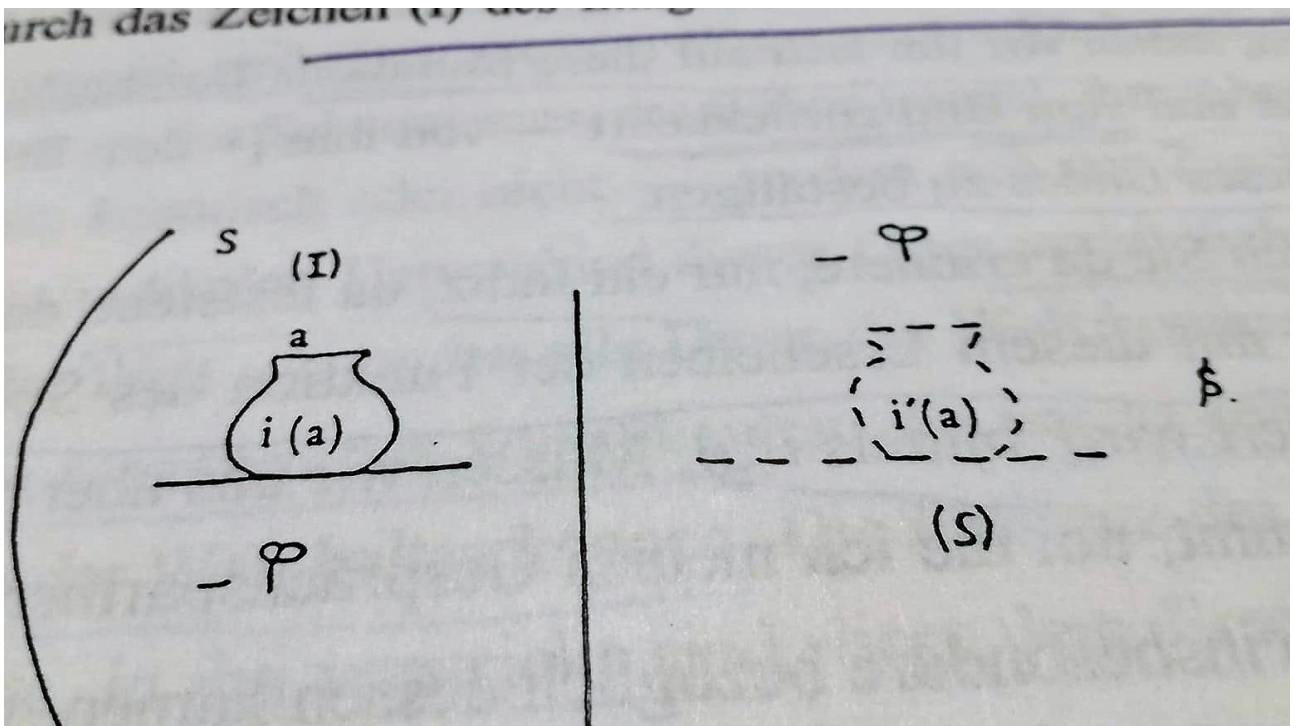
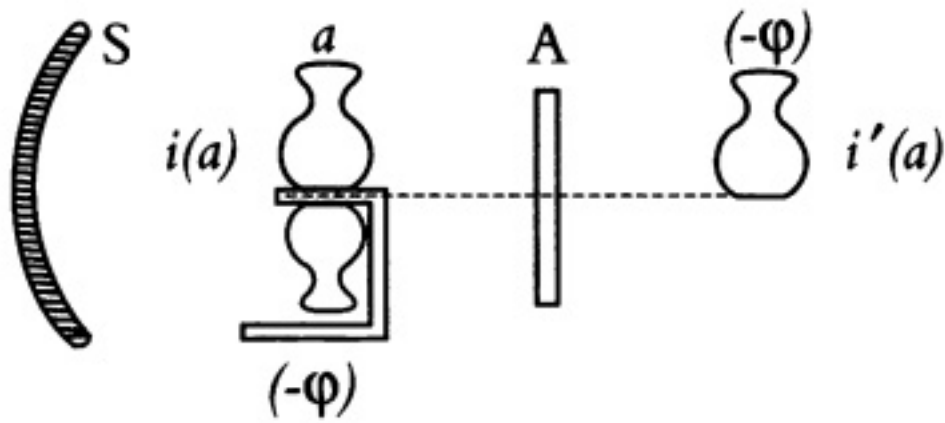
Συμπλήρωμα:

Αργότερα ο Lacan θα συγκρίνει (το 1966) το οπτικό μοντέλο του Freud με τις τοπολογικές επιφάνειες, με τις οποίες ο ίδιος προσπαθεί από το σεμ. 9 (η Ταύτιση 1961-62) και μετά να εμπλουτίσει την ψυχανάλυση, όπως κάνει και με την προβολική γεωμετρία στην οποία αναφέρεται στο σεμ. 13 (το αντικείμενο στην ψυχανάλυση 1965-66):

"αυτή η τοπολογία που εγγράφεται στην προβολική γεωμετρία και στις επιφάνειες της ανάλυσης situs δεν πρέπει να την συλλάβουμε – όπως στην περίπτωση του οπτικού μοντέλου του Freud – ως έχουσα το στάτους μεταφοράς, αλλά περισσότερο ως εκπροσώπηση της δομής της ίδιας." (25 Μαΐου 1966)

Την θέση ότι το αντικείμενο α εμπεριέχεται μέσα στην εικόνα του σώματος την διατύπωσε ο Λ για πρώτη φορά στο σεμ. 8, Η μεταβίβαση, 1960-61. Στην οπτική του Αλκιβιάδη ο Σωκράτης έκρυβε μέσα του έναν θησαυρό, ένα άγαλμα. Απ' αυτόν τον θησαυρό, το άγαλμα γίνεται μετά το α.

Στο σεμ. 10 το Άγχος, 1962-63, ο Λ απλοποιεί το οπτικό σχήμα σε σχέση με την εκδοχή για τον D. Lagache.

Εκεί που ήταν το αναποδογυρισμένο βάζο, έρχεται τώρα ο φαντασιακός ευνουχισμός.

Η αντανάκλαση στον καθρέφτη δείχνει ένα βάζο $i(a)$ με τον φαντασιακό ευνουχισμό $(-\varphi)$ στην θέση του αντικειμένου a .

(18 Νοεμβρίου 1962)

Στο σημ. 11, Οι 4 θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης, του 1964 ο Lacan λέει για το βλέμμα ως αντικείμενο a : "Τι ψάχνει το υποκείμενο να δει? Ψάχνει το αντικείμενο ως απουσία. Ο ηδονοβλεψίας δεν ψάχνει τον φαλλό, αλλά την απουσία του..." (13 Μαΐου 1964)